

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ
ตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
Factors associated with access to health service among elders
in Nhong nam yai sub-district, Phak hai district,
Phra nakhon si ayutthaya province

พิชชุตตา เดชบุญ*, อภิเชษฐ์ จำเนียรสุข*, รัตนาภรณ์ อาษา*,
เบญจมาศ กล้าหาญ*, รสสุคนธ์ ขาวลำเลิศ* และ ฤทธิพร สีใส*
Phitchasuda Detboon*, Apichet Jumneansuk*, Rattanaporn Arsa*,
Benjamas Klahan*, Rossukon Kawlomlevd* and Rittiporn Seesai*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจภาคตัดขวาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 175 คน สุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 15 สิงหาคม ถึง 23 ตุลาคม พ.ศ.2559 สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและสถิติเชิงวิเคราะห์ ได้แก่ Chi-square test

ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุเข้าถึงบริการสุขภาพได้ในระดับมาก รองลงมาคือ ผู้สูงอายุเข้าถึงบริการสุขภาพได้ในระดับปานกลางและน้อย โดยคิดเป็นร้อยละ 75.4, 24.0 และ 0.6 ตามลำดับ โดยปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value}<0.05$) ได้แก่ โรคประจำตัว การมีผู้ดูแลผู้สูงอายุ ระยะเวลาในการเดินทางไปรับบริการทางสุขภาพและทัศนคติต่อการเข้าถึงบริการทางสุขภาพ ซึ่งผลจากการศึกษานี้สามารถนำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นพื้นฐานในการวางแผนปรับปรุงการบริการทางสุขภาพเพื่อทำให้ผู้สูงอายุได้เข้าถึงบริการสุขภาพได้อย่างทั่วถึง

คำสำคัญ : การเข้าถึงบริการสุขภาพ, ผู้สูงอายุ, ทัศนคติต่อการเข้ารับบริการทางสุขภาพ

* หลักสูตรสาธารณสุขศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ในพระบรมราชูปถัมภ์ Corresponding author e-mail : Phitchasuda@gmail.com

Abstract

This study was a cross sectional survey research. It aimed to determine the situation and factors associated with access to health service among elders in Phakhai district, Phra Nakhon Si Ayutthaya province. One-hundred and seventy-five elders were selected by multiple sampling techniques. Data were collect by interview during the period of 15th August to 23rd October, 2016. Descriptive and Chi-square test were used for data analysis.

The results showed 75.4% of elders had high level of access to health service, secondly elders had moderate level of access to health service (24.0%), and following by low level of access to health service (0.6%). Factors associated with access to health service with statistic significant (p -value<0.05) were age, education level, congenital disease, duration of travel to health services, health utilized services and attitude toward access to health services. The finding from this study can be used a guide for health service planning, these could make the elderly can be access to health services thoroughly

Keywords : Access to health services, Elder, Attitudes to health services

1. บทนำ

ประเทศไทยมีนโยบายรณรงค์ให้ประชากรมีการวางแผนครอบครัวตั้งแต่ปี 2513 โดยการรณรงค์ในครั้งนั้นได้ประสบผลสำเร็จอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีผลทำให้อัตราการเกิดของประชากรไทยลดลงอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งจากการพัฒนาทางเทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุข การได้รับความรู้ทางด้าน การดูแลสุขภาพ จึงทำให้ประชากรมีสุขภาพที่ดีและมีอายุขัยเฉลี่ยเพิ่มมากขึ้น และส่งผลให้ประชากรวัยสูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พบว่า สัดส่วนของประชากรสูงอายุในปี 2550 คิดเป็นร้อยละ 10.7 ของประชากรทั้งประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550) อีกทั้งจากการเก็บข้อมูลแบบอนุกรมเวลาด้านประชากรศาสตร์ทำให้เห็นถึงแนวโน้มของประชากรสูงอายุว่ายังคงจะเพิ่มขึ้นต่อไปเรื่อย ๆ โดยจากการคาดประมาณอัตราของประชากรผู้สูงอายุของประเทศไทย ปี 2563 คาดการณ์ว่าจะมีประชากรสูงอายุเพิ่มเป็น 12,621,655 คน และในปี 2573 เพิ่มขึ้นเป็น 17,578,929 คน (สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล, 2557) เมื่อพิจารณาสัดส่วนของประชากรสูงอายุในประเทศไทยที่เกินร้อยละ 10.0 ของประชากรทั้งประเทศแล้ว ทำให้ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเรียบร้อยแล้ว และในอนาคตประเทศไทยก็จะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอดต่อไป

การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุนี้ ทำให้ประเทศไทยต้องมีการเตรียมพร้อมสิ่งสนับสนุนต่าง ๆ เพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพและความมั่นคงในชีวิตให้กับผู้สูงอายุ เพราะถ้าหากไม่มีการเตรียมความพร้อม

สำหรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ จะทำให้เกิดผลเสียตามมาภายหลัง โดยการเตรียมความพร้อมนั้น จะต้องให้ความสำคัญในทุก ๆ มิติของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมความพร้อมทางด้านรายได้และการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิต ด้านการปรับตัวให้เข้ากับฐานะและบทบาททางสังคมที่ลดลง ด้านสิ่งแวดล้อมที่ช่วยอำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตประจำวัน หรือสวัสดิการด้านต่าง ๆ ตามสิทธิพื้นฐานของชีวิตที่ควรจะได้รับ รวมไปถึงด้านร่างกายที่เน้นเรื่องการรักษาพยาบาลและการเข้าถึงบริการทางสาธารณสุข เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นวัยแห่งความเสื่อมถอยในทุก ๆ ระบบและโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบภูมิคุ้มกัน ทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเจ็บป่วยได้ง่ายขึ้น หรือเมื่อเจ็บป่วยแล้วก็จะมีระยะเวลาในการเจ็บป่วยที่ยาวนานและมีความรุนแรงของโรคก็จะมากกว่าวัยอื่น ๆ แต่การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุทำให้เกิดปัญหาด้านการเข้ารับบริการทางด้านสุขภาพในสถานพยาบาล ไม่ว่าจะเป็นสถานบริการไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึง บุคลากรผู้ให้บริการไม่เพียงพอ หรือแม้กระทั่งความล่าช้าของการบริการที่ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความไม่สบายกายและความไม่สบายใจในการเข้ารับบริการทางด้านสุขภาพ จากสาเหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นทำให้ผู้สูงอายุอาจจะเกิดมีทัศนคติทางด้านลบต่อการเข้ารับบริการ ไม่อยากเข้ารับบริการทางด้านสุขภาพไปจนถึงการตัดสินใจเลือกซื้อยามารับประทานเองมากขึ้น จะเห็นได้จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี 2556 พบว่า ผู้สูงอายุเลือกซื้อยามารับประทานทานเองร้อยละ 17.6 ไปรับการรักษาที่สถานบริการเอกชนร้อยละ 12.3 และ ไม่ได้เข้ารับการรักษาเมื่อเจ็บป่วย ร้อยละ 11.9 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557) ซึ่งผลเสียที่ตามมาจากการเจ็บป่วยหากไม่ได้รับการดูแล รักษาโรคหรือเข้าไปรับบริการทางด้านสุขภาพนั้นมีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการเกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ เกิดโรคแทรกซ้อน สูญเสียความสามารถในการดำเนินชีวิตประจำวัน ไปจนถึงการเสียชีวิต

ในส่วนของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการสำรวจของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีดัชนีการสูงวัยคิดเป็นร้อยละ 81.11 ซึ่งอยู่ในลำดับที่ 26 ของประเทศไทย และคาดว่าในปี 2563 มีดัชนีการสูงวัยคิดเป็นร้อยละ 126.20 ซึ่งจะทำให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแบบสมบูรณ์ และในส่วนของตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จากการสำรวจขอโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองน้ำใหญ่ พบว่า มีผู้สูงอายุทั้งหมด 867 คน ซึ่งจากข้อมูลitudyภูมิของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองน้ำใหญ่ จะพบว่า ผู้สูงอายุเหล่านั้นมีปัญหาทางด้านสุขภาพ โดยเฉพาะโรคเรื้อรัง ซึ่งเป็นโรคที่ต้องการการดูแลและการเข้าไปรับบริการทางด้านสุขภาพ ณ สถานบริการอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงการบริการทางด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ ตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยประยุกต์ ใช้แบบจำลอง PRECEDE Framework ของ Green L. และ Krueter M. (Green & Krueter, 1999) มาสร้างเป็นกรอบแนวคิด ซึ่งแบ่งปัจจัยออกเป็น 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยนำ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ โรคประจำตัว และทัศนคติต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพ ปัจจัยเอื้อ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการเดินทางและระยะเวลาในการเดินทาง และปัจจัยเสริม ได้แก่ การมีผู้ดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ และเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ ตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานบริการสุขภาพทั้งในระดับปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กับสวัสดิการสังคมในระดับจังหวัดที่สามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานการวางแผนพัฒนาระบบการบริการสุขภาพที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพ ตรงตามความต้องการของผู้สูงอายุ และส่งเสริมการเข้าไปรับบริการของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

2. วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเข้าถึงบริการสุขภาพ

2.1.1 การเข้าถึงบริการสุขภาพตามแนวคิดของ Penchansky&Thomas

Penchansky & Thomas ได้อธิบายการเข้าถึงบริการไว้ 5 ประการ ได้แก่

1) ความพึงพอใจของบริการที่มีอยู่ (Availability) หมายถึง ความพอเพียงระหว่างบริการที่มีอยู่กับความต้องการของผู้ใช้บริการ ซึ่งประกอบด้วย ความเพียงพอของผู้ให้บริการ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านบุคลากร/เจ้าหน้าที่และการให้บริการต่าง ๆ

2) การเข้าถึงแหล่งบริการ (Accessibility) หมายถึง ความสามารถในการเข้าถึงสถานบริการสุขภาพของผู้ใช้บริการ โดยคำนึงถึงลักษณะสถานที่ตั้ง การเดินทาง ระยะทาง เวลาในการเดินทางและราคาค่าบริการ

3) ความสะดวกและสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งบริการ (Accommodation) หมายถึง ทรัพยากรที่มีอยู่ในสถานบริการซึ่งเป็นสิ่งสนับสนุนทำให้ผู้ใช้บริการเกิดความสะดวก สบายขึ้นเวลา เช่น เวลาของการปฏิบัติการ การนัดหมาย ขั้นตอนการรับบริการ ความสะดวกในการเข้ารับ บริการและสิ่งอำนวยความสะดวกเมื่อเข้าไปถึง

4) ความสามารถของผู้ใช้บริการในการจ่ายค่าบริการ (Affordability) หมายถึง ความสามารถในการจ่ายค่าบริการของผู้รับบริการ ได้แก่ ราคาค่าบริการสำหรับตรวจรักษาโรค ดูแลสุขภาพหรือค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นจากการใช้บริการสุขภาพ

5) การยอมรับคุณภาพบริการ (Acceptability) หมายถึง ทศนคติของผู้รับบริการที่มีต่อลักษณะและการปฏิบัติงานของผู้ให้บริการ ทั้งหมดนี้ต้องเป็นระดับที่สมดุล ระหว่างลูกค้าและระบบ

2.1.2 แนวคิดการเข้าถึงบริการสุขภาพของ Brown & Lewis

Brown & Lewis อธิบายการเข้าถึงบริการของโรงพยาบาลต้อง ประกอบด้วย

- 1) ความเพียงพอของสถานที่ให้บริการ
- 2) การมีจำนวนเจ้าหน้าที่ตามจำเป็น และเพียงพอต่อความต้องการ
- 3) การมีการปฏิรูประบบการดูแลรักษาสุขภาพให้เหมาะสมและทันสมัย
- 4) การบริการรักษาพยาบาลแก่ผู้ป่วยแบบองค์รวม

2.2 ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบการศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบภาคตัดขวาง (Cross-sectional Survey Research) กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างแบบทราบบจำนวนประชากรที่แน่ชัดของ Daniel W.W. (Daniel, 2010) ซึ่งได้กลุ่ม

ตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ทั้งสิ้น 175 คน สุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน และเก็บข้อมูลในช่วงวันที่ 15 สิงหาคม – 23 ตุลาคม 2559

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่คณะผู้วิจัยประยุกต์มาจากการทบทวนวรรณกรรมและแบบสอบถามที่ดัดแปลงมาจากผู้วิจัยท่านอื่นร่วมด้วย ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุ จำนวน 13 ข้อ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา โรคประจำตัว อาชีพ รายได้เฉลี่ยในแต่ละเดือน ค่าจ่ายในการเดินทาง ยานพาหนะ ระยะเวลาในการเดินทาง ผู้ดูแลผู้สูงอายุ สิทธิการรักษาพยาบาล และสถานที่ไปรับบริการด้านสุขภาพ ส่วนที่ 2 ทักษะคิดต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ สร้างขึ้นมาจากการทบทวนวรรณกรรม จำนวน 10 ข้อ โดยแบ่งระดับคำตอบและกำหนดน้ำหนักคะแนนของคำตอบ 5 ระดับตามเกณฑ์ของ Likert และแปลผลคะแนนทักษะคิดต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ ตามเกณฑ์การวิเคราะห์ของ Bloom B. S. โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการเข้าถึงบริการทางสุขภาพในระดับน้อย ปานกลาง และมาก และส่วนที่ 3 การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ ประยุกต์มาจากแบบสัมภาษณ์ การเข้าถึงบริการสุขภาพของ พิสิโอ เจียวแก้ว (2553) จำนวน 14 ข้อ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเข้าถึงแหล่งบริการ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งบริการ ด้านคุณภาพและด้านความพึงพอใจ ซึ่งในทุกแบบสอบถามเป็นแบบให้เลือกตอบ โดยลักษณะของตัวเลือกเป็นแบบปลายปิดและแบบประเมินค่า และการแปลผลประยุกต์ใช้การอ้างอิงเกณฑ์ตามแนวคิดของ Bloom B. S. (Bloom, 1986)

การทดสอบคุณภาพเครื่องมือทำโดย ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ได้ค่าความตรงเชิงเนื้อหาเกิน 0.8 ทุกตัวแปรที่ทดสอบแล้วนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 35 คน นำข้อมูลที่ได้ มาวิเคราะห์ความเชื่อมั่นโดยใช้ Conbrach's Alpha Coefficient ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ทักษะคิดต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ เท่ากับ 0.734 และ การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ เท่ากับ 0.812 หลังจากนั้นนำเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์เป็นเวลา 30 นาที

2.4 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อเก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้วคณะผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้สถิติวิเคราะห์ที่ได้แก่ สถิติไคสแควร์ (Chi-Square Test) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อและปัจจัยเสริมกับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ

2.5 การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษานี้คณะผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญต่อการพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง ดังนั้นก่อนการเก็บข้อมูลคณะผู้วิจัยได้อธิบาย ชี้แจงถึงรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์และสอบถามความยินยอมใจของกลุ่มตัวอย่าง หลังจากกลุ่มตัวอย่างยินยอมจึงจะทำการเก็บข้อมูล ซึ่งจะเก็บข้อมูลไว้เป็นความลับและไม่นำข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างมาเปิดเผยจะนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวมเท่านั้น และหลังจากเสร็จสิ้นการวิจัย คณะผู้วิจัยจะทำการทำลายข้อมูลด้วยเครื่องทำลายเอกสาร

3. ผลการวิจัย

3.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุในตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงร้อยละ 62.9 และเพศชายร้อยละ 37.1 มีอายุเฉลี่ย 73.2 ปี โดยมีอายุระหว่าง 70–79 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 39.4 มีสถานภาพสมรสมากที่สุด (ร้อยละ 63.4) ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาร้อยละ 85.7 มากกว่าครึ่งไม่ได้ประกอบอาชีพ (ร้อยละ 69.1) มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 1,810.3 บาท

ด้านสุขภาพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีสิทธิการรักษาพยาบาลเป็นสิทธิผู้สูงอายุร้อยละ 89.7 รองลงมาคือ สิทธิสวัสดิการรักษายาบาลข้าราชการร้อยละ 8.6 ส่วนใหญ่มีโรคประจำตัวเกินกว่าครึ่งมีโรคประจำตัว 2 โรคขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 52.5 และมีระยะเวลาที่เจ็บป่วย 1-5 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 49.1 เมื่อเจ็บป่วยส่วนใหญ่จะไปรับบริการ ณ โรงพยาบาลของรัฐบาลร้อยละ 79.4 ซึ่งระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทางไปรับบริการทางสุขภาพน้อยกว่า 30 นาทีต่อครั้ง ร้อยละ 88.0 เสียค่าใช้จ่ายในการไปรับบริการทางสุขภาพมากกว่า 100 บาทต่อครั้ง คิดเป็นร้อยละ 71.4 ใช้รถประจำทางในการเดินทางเวลาไปรับบริการทางสุขภาพร้อยละ 56.6 โดยบุคคลที่คอยดูแลเมื่อยามเจ็บป่วยเป็นบุตร/หลาน ร้อยละ 57.7 และในด้านทัศนคติต่อการเข้ารับบริการทางสุขภาพพบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับการเข้าถึงบริการทางสุขภาพในระดับปานกลางร้อยละ 61.1

3.2 การเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในด้านการเข้าถึงบริการสุขภาพของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างเข้าถึงบริการสุขภาพได้ในระดับมากร้อยละ 75.4 และรองลงมาคือ เข้าถึงบริการสุขภาพได้ในระดับปานกลางร้อยละ 24.0 โดยเมื่อพิจารณาการเข้าถึงบริการสุขภาพของกลุ่มตัวอย่างเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างเข้าถึงบริการสุขภาพด้านคุณภาพมากที่สุด (ร้อยละ 45.8) รองลงมาคือ ด้านการเข้าถึงแหล่งบริการ (ร้อยละ 38.5) ด้านความพึงพอใจ (ร้อยละ 31.9) และด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งบริการ (ร้อยละ 24.7) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 การเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (n=175)

การเข้าถึงบริการสุขภาพ	จำนวน	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
- ผู้สูงอายุเข้าถึงบริการสุขภาพได้ในระดับน้อย (14–25 คะแนน)	1	0.6
- ผู้สูงอายุเข้าถึงบริการสุขภาพได้ในระดับปานกลาง (26–33 คะแนน)	42	24.0
- ผู้สูงอายุเข้าถึงบริการสุขภาพได้ในระดับมาก (34–42 คะแนน)	132	75.4
Mean = 36.66, S.D = 4.00 , Min = 25.00, Max = 42.00		

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อ และปัจจัยเสริมกับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อ และปัจจัยเสริมกับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยใช้สถิติ Chi – Square test พบว่า

โรคประจำตัวมีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ($p\text{-value}<0.05$) โดยที่กลุ่มตัวอย่างที่มีโรคประจำตัวจะมีการเข้าถึงบริการสุขภาพมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีโรคประจำตัว

ทัศนคติต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพมีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ($p\text{-value}<0.05$) โดยที่กลุ่มตัวอย่างที่มีทัศนคติให้ความสำคัญกับการเข้ารับบริการสุขภาพอยู่ในระดับสูง จะมีการเข้าถึงบริการสุขภาพมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีทัศนคติให้ความสำคัญกับการเข้ารับบริการสุขภาพอยู่ในระดับต่ำ

ระยะเวลาในการเดินทางมีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ($p\text{-value}<0.05$) โดยที่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาในการเดินทางน้อย จะมีการเข้าถึงบริการสุขภาพมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาในการเดินทางมาก

การมีผู้ดูแลผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ($p\text{-value}<0.05$) โดยที่ผู้สูงอายุที่มีผู้ดูแลที่บ้านจะมีโอกาสเข้าถึงบริการสุขภาพมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีผู้ดูแล

ในขณะที่ปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อ และปัจจัยเสริมกับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ ได้แก่ เพศ สถานภาพสมรส อาชีพ ไม่มีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ($p\text{-value}<0.05$) (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ วิเคราะห์แบบ Chi-square test (n=175)

	ปัจจัย	p-value
-	เพศ	0.219
-	อายุ	0.064
-	สถานภาพสมรส	0.519
-	ระดับการศึกษา	0.247
-	อาชีพ	0.156
-	รายได้เฉลี่ยในแต่ละเดือน	0.841
-	โรคประจำตัว	0.006*
-	ทัศนคติต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพ	0.001*
-	ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง	0.096

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ วิเคราะห์แบบ Chi-square test (n=175) (ต่อ)

ปัจจัย	p-value
- ระยะเวลาในการเดินทาง	0.041*
- การมีผู้ดูแลผู้สูงอายุ	0.042*

* p-value<0.05

4. การอภิปรายและสรุปผลการวิจัย

4.1 สถานการณ์การเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเข้าถึงบริการสุขภาพได้ในระดับมากร้อยละ 75.4 เนื่องจากสถานที่ในการรับบริการทางด้านสุขภาพของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คือ โรงพยาบาลของรัฐและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งที่พักอาศัยของกลุ่มตัวอย่างอยู่ไม่ห่างจากสถานบริการมากนัก ทำให้ใช้ระยะเวลาในการเดินทางน้อยและไม่มีอุปสรรคในการเดินทาง อีกทั้งกลุ่มตัวอย่างยังให้ความสำคัญกับการเข้ารับบริการสุขภาพ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับการเข้ารับบริการสุขภาพในระดับปานกลางร้อยละ 61.1 โดยสาเหตุที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างเห็นความสำคัญของการเข้าไปรับบริการทางสุขภาพมาจากการมีโรคประจำตัว โดยกลุ่มตัวอย่างมีโรคประจำตัวร้อยละ 85.1 โดยส่วนใหญ่เป็นโรคเรื้อรังที่จะต้องเข้าไปรับการรักษา และดูแลสุขภาพอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากผู้ดูแลในครอบครัว ได้แก่ บุตร หลาน และญาติ ในการอำนวยความสะดวกด้านการเดินทางไปยังสถานบริการและเป็นแรงสนับสนุนด้านกำลังใจ และนอกจากนั้นเมื่อเข้าไปรับบริการสุขภาพ ยังได้บริการที่ดีจากเจ้าหน้าที่และสถานบริการ ทำให้เกิดความพึงพอใจและทำให้ผู้สูงอายุมีการเข้าถึงบริการทางด้านสุขภาพระดับมาก โดยเมื่อพิจารณาการเข้าถึงบริการสุขภาพของกลุ่มตัวอย่างเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างเข้าถึงบริการสุขภาพด้านคุณภาพมากที่สุด (ร้อยละ 45.8) ซึ่งอาจจะอธิบายได้ว่า เนื่องจากสถานที่ให้บริการสุขภาพในแต่ละแห่ง จะต้องผ่านการตรวจประเมินคุณภาพของการให้บริการ ดังนั้นจึงทำให้กลุ่มตัวอย่างสามารถเข้าถึงบริการและได้รับการบริการที่มีคุณภาพมากที่สุด ซึ่งผลจากการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ เพ็ญพร ประไพพิณ และ เกษวดี พุทธิมิพิทักษ์ (2557) ที่พบว่า ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพได้มากถึงร้อยละ 90.0

4.2 ปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อ และปัจจัยเสริมที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงการบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อ และปัจจัยเสริมกับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยใช้สถิติการวิเคราะห์ Chi-Square test พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p-value<0.05) ได้แก่ โรคประจำตัว ระยะเวลาในการเดินทางไปรับบริการสุขภาพ การมีผู้ดูแลผู้สูงอายุและทัศนคติต่อการเข้าถึงบริการทางสุขภาพ

โรคประจำตัวมีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยกลุ่มตัวอย่างที่มีโรคประจำตัวมีโอกาสเข้าถึงบริการทางสุขภาพมากกว่าตัวอย่างที่ไม่มีโรคประจำตัว อธิบายได้ว่า ตัวอย่างที่มีโรคประจำตัวส่วนใหญ่เป็นโรคเรื้อรังที่รักษาไม่หายขาด ได้แก่ โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูงและไขมันในเลือดสูง ซึ่งเมื่อเจ็บป่วยด้วยแล้วทำให้ตัวอย่างจำเป็นต้องเข้าไปรับการรักษาหรือเข้าไปรับคำแนะนำดูแลจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขหรือบุคลากรทางการแพทย์ในสถานบริการสุขภาพอยู่เป็นประจำ ดังนั้นตัวอย่างที่มีโรคประจำตัวจึงมีแนวโน้มที่จะเข้าถึงบริการทางสุขภาพมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีโรคประจำตัว ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ผานิตา พงษ์เสวต (2551) พบว่า โรคประจำตัวมีผลกับการถึงบริการสุขภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} < 0.05$)

ระยะเวลาในการเดินทางไปรับบริการสุขภาพมีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุที่ใช้ระยะเวลาในการเดินทางน้อยจะมีโอกาสเข้าถึงบริการสุขภาพมากกว่าผู้สูงอายุที่ใช้ระยะเวลาในการเดินทางนาน อธิบายได้ว่า การเดินทางที่ใช้ระยะเวลานานย่อมจะก่อให้เกิดความไม่สบายกายในลักษณะของปวดเมื่อยหรือความรู้สึกอื่น ๆ ได้ ซึ่งถ้าหากผู้สูงอายุจะต้องใช้ระยะเวลาในการไปรับบริการทางสุขภาพนานก็อาจจะก่อให้เกิดทั้งความไม่สบายกาย และอาจจะทำให้เกิดความรู้สึกอื่น ๆ ตามมาเช่น ความเบื่อหน่ายในการเดินทาง ซึ่งเกี่ยวและอาจจะไม่เข้าไปรับบริการทางสุขภาพอีกเลย แต่เลือกรักษากับผู้ที่ไม่มีความเชี่ยวชาญหรือเชี่ยวชาญมารับประทาน นอกจากนั้นยังเสียเวลาในการเดินทางรวมถึงเสียค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการเดินทางเป็นจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ทีนุชา ทันวงศ์ และคนอื่น ๆ (2559) ที่พบว่า ระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทางมีความสัมพันธ์กับการมารับบริการรักษาพยาบาลโรคเรื้อรังที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

ทัศนคติต่อการเข้าถึงบริการทางสุขภาพมีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุที่มีทัศนคติที่ดีต่อการเข้าถึงบริการทางสุขภาพจะมีแนวโน้มเข้าถึงบริการสุขภาพได้มากกว่า อธิบายได้ว่า ทัศนคติเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการแสดงพฤติกรรมออกมา โดยในการศึกษานี้พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความทัศนคติอยู่ในระดับดีต่อการเข้าถึงบริการทางสุขภาพ โดยเห็นว่าการตรวจสุขภาพในสถานบริการสุขภาพเสมอจะทำให้รู้เท่าทันโรคและรักษาได้ทันทั้งที่และคิดว่า การที่เข้ารับบริการในสถานบริการของรัฐจะช่วยให้ประหยัดค่าใช้จ่ายได้ อีกทั้งการเข้าไปรับบริการสุขภาพเป็นประจำจะทำให้มีสุขภาพที่ดีเนื่องจากได้รับความรู้และการดูแลจากบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข ดังนั้นการมีทัศนคติที่ดีก็จะส่งผลต่อการแสดงพฤติกรรมที่ดีตามมาด้วย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เพ็ญพร ประไพพิณ และเกษวดี พุทธิมิพิทักษ์ (2557) พบว่า ความต้องการใช้บริการสถานบริการแปรผันตามทัศนคติต่อสถานบริการของผู้สูงอายุ

การมีผู้ดูแลผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุที่มีผู้ดูแลจะมีแนวโน้มเข้าถึงบริการสุขภาพได้มากกว่า อธิบายได้ว่า ผู้ดูแลผู้สูงอายุถือว่าเป็นแรงสนับสนุนที่สำคัญต่อการเข้าถึงบริการทางสุขภาพในปัจจุบันนี้ เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักจะต้องพึ่งพาอาศัยให้ผู้ดูแล ซึ่งในที่นี่หมายถึง บุตร หลานหรือญาติ เป็นผู้อำนวยความสะดวกทางด้านการเดินทางในการไปยังสถานบริการ หรืออาจจะเป็นผู้ช่วยสนับสนุนทางการเงินในบางครั้ง นอกจากนี้ยังเป็นบุคคลที่เป็นแรงจูงใจที่ดี ช่วยสร้างทัศนคติที่ดีที่ทำให้ผู้สูงอายุสารรถเดินทางไปยังสถานบริการเพื่อรับบริการสุขภาพได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ผานิตา พงษ์เสวต (2551)

พบว่า บุคคลหลักที่ดูแลยามเจ็บป่วยมากที่สุดคือ ลูก/หลาน (ร้อยละ 69.4) และบุคคลหลักที่พาไปสถานบริการสุขภาพเมื่อเจ็บป่วยคือ ลูก/หลาน (ร้อยละ 70.4)

4.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ ได้แก่ โรคประจำตัว ระยะเวลาในการเดินทางไปรับบริการสุขภาพ การมีผู้ดูแลผู้สูงอายุและทัศนคติต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพ โดยคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

4.3 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) หน่วยงานทางด้านบริการสุขภาพ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงพยาบาลชุมชน สามารถนำข้อมูลนี้ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาการให้บริการสุขภาพขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพได้มากขึ้น

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สาธารณสุขจังหวัด สาธารณสุขอำเภอ ควรจัดกิจกรรมอบรมวิชาการด้านการให้บริการสุขภาพให้แก่บุคลากรสาธารณสุข โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ เพื่อนำไปสู่การบริการอย่างมีประสิทธิภาพ

3) จากการศึกษ พบว่า กลุ่มตัวอย่างสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งบริการ ได้น้อยที่สุด (ร้อยละ 24.7) ดังนั้นหน่วยงานทางด้านบริการสุขภาพ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงพยาบาลชุมชน จะต้องมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ เพื่อเป็นปัจจัยเอื้อให้ผู้สูงอายุเกิดความพึงพอใจและสะดวกสบายในการรับบริการต่อไป

4.4 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาตัวแปรอื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น แรงจูงใจในการเข้ารับบริการสุขภาพ การตระหนักถึงความรุนแรงของการเกิดโรค ความสามารถในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจเป็นตัวแปรที่อาจมีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ

2) ควรขยายการศึกษาไปยังพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย และสามารถนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกัน เพื่อวางแผนงานแก้ไขปัญหาด้านการเข้าถึงบริการสุขภาพต่อไป

3) ควรมีการศึกษาวิจัยในรูปแบบของ Mixed method หรือ การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้ารับบริการสุขภาพไปค้นหาข้อเท็จจริงเชิงลึก เพื่อที่จะนำข้อมูลนั้นมาพัฒนาและปรับปรุงการให้บริการสุขภาพให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

5. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณผู้สูงอายุทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดปทุมธานี สาธารณสุขอำเภอผักไห่ที่ให้ความอนุเคราะห์และอนุญาตให้เก็บข้อมูลในพื้นที่ ขอขอบพระคุณโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลผักไห่ อาสาสมัครสาธารณสุขที่ให้คำแนะนำในการเก็บข้อมูลในพื้นที่และคอยช่วยเหลือเป็นอย่างดี

6. เอกสารอ้างอิง

- ทีนุชา ทันวงศ์ นิตยา เพ็ญศิริรักษา พรทิพย์ กิระพงษ์. (2559, มกราคม-มีนาคม). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมารับบริการรักษาพยาบาลของผู้ป่วยโรคเรื้อรัง ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเครือข่ายสุขภาพอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. *วารสารความปลอดภัยและสุขภาพ*, 9(31), 26-36.
- ผานิตา พงษ์เศวต. (2551). การเข้าถึงบริการสุขภาพด้านการรักษาพยาบาลของผู้สูงอายุอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการสังคมและการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิลื้อ เขียวแก้ว. (2553). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิของคนพิการ. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- เพ็ญพร ประไพพิน และเกษวดี พุทธภูมิพิทักษ์. (2557). ความต้องการใช้บริการสถานบริการสูงอายุของประชากรกลุ่มเบบีบูมเมอร์ เมื่อก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ กรณีศึกษาจังหวัดพิษณุโลก. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล. (2557). *สารประชากรปี 2557*. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2550). *รายงานสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2550*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนาเพรส จำกัด.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). *การสำรวจอนามัยและสวัสดิการ พ.ศ.2556*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- Bloom, B.S. (1986). *Learning for mastery: Evaluation comment*. Center for the study of instruction program. Los Angeles : University of California.
- Daniel, W.W. (2010). *Biostatistics : Basic Concept and Methodology for the Health Sciences*. 9th ed. Asia: Wiley& Sons, Inc.
- Green, L.W. & Kreuter, M.W. (1991). *Health promotion planning: An education and environmental approach*. 3th edition. Mayfield Publishing Company.